

ความนำ

รายงานฉบับนี้เป็นการสรุปผลการติดตามผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการและชุดโครงการที่คณะกรรมการประเมินผลกองทุนสนับสนุนการวิจัยเลือกขึ้นมาจำนวน ๑๒ โครงการ และมอบหมายให้ผู้ทรงคุณวุฒิติดตามและจัดทำรายงานสำหรับแต่ละโครงการ ซึ่งผู้สนใจสามารถดูรายละเอียดได้จากรายงานเฉพาะเรื่อง

ในภาพรวม จากโครงการ/ชุดโครงการที่เลือกสรรดังกล่าว ผลงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยก่อให้เกิดผลลัพธ์ต่อเนื่องในลักษณะต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า เกิดการตีพิมพ์เผยแพร่ มีการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในภาคปฏิบัติ มีการยื่นขอจดสิทธิบัตรผลงานวิจัย หรือนำผลงานวิจัยไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา ฯลฯ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นบางเรื่องนำไปสู่ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ การพัฒนาเทคโนโลยี และผลกระทบต่อสังคมที่สามารถประมาณได้เชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพ ถือได้ว่า การสนับสนุนของ สกว. เกิดผลตามเจตนารมณ์ในการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการวิจัย

การติดตามผลลัพธ์และผลกระทบครั้งนี้ช่วยให้ทราบบางประการ อย่างน้อยช่วยชี้ให้เห็นว่าผลงานจากโครงการที่เกิดจากการสนับสนุนของ สกว. นั้น จะยังมีคุณค่าเพิ่มขึ้นหากเกิดการส่งเสริม เผยแพร่ ผลักดันให้ผู้สนใจนำไปใช้ประโยชน์ หรือนำไปพัฒนาต่อเนื่อง และช่วยชี้ให้เห็นความจำเป็นในการจัดวางระบบติดตามผลลัพธ์และผลกระทบเพื่อนำไปสู่การผลักดันโครงการให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไปในอนาคต

ผู้เขียนรายงานในฐานะผู้ประสานงานโครงการขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการติดตามและประเมินผล และคณะผู้ติดตามและประเมินผลทุกโครงการ ที่ให้การสนับสนุนการติดตามผลลัพธ์และผลกระทบในครั้งนี้ และหวังว่า ผลจากการติดตามจะเป็นประโยชน์ต่อสำนักงานในการพิจารณาดำเนินการเพื่อให้ส่งเสริมมูลค่าของโครงการ/ชุดโครงการต่าง ๆ อันจะเพิ่มความคุ้มค่าให้กับการลงทุนของ สกว. และจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

(ศาสตราจารย์ ดร. ปรัชญา เวสารัชช์)

ผู้ประสานโครงการติดตามผลลัพธ์และผลกระทบ
โครงการที่ได้รับการสนับสนุนจาก สกว.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการติดตามผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจาก สกว. เกิดจากมติของคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการสนับสนุนการวิจัย ใน พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งต้องการทราบว่าผลผลิตที่เกิดจากการสนับสนุนของ สกว. ได้ก่อให้เกิดผลต่อเนื่องทั้งใน ลักษณะผลลัพธ์ (ผลต่อเนื่องจากผลผลิตของโครงการ) และผลกระทบ (ผลต่อเนื่องที่เกิดขึ้นกับ ประชาคม สังคม ประชาชน ผู้ประกอบการ ฯลฯ) หรือไม่เพียงใด คณะกรรมการจึงได้เลือก โครงการที่ได้รับการสนับสนุนจำนวน ๑๒ โครงการ และแต่งตั้งคณะติดตามขึ้นเพื่อศึกษา วิเคราะห์และจัดทำรายงานเสนอต่อคณะกรรมการ

โครงการที่คณะกรรมการคัดเลือกเป็นโครงการที่ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วภายใน ระยะเวลาหนึ่ง หรือชุดโครงการต่อเนื่องซึ่งมีผลงานเกิดขึ้น และคาดว่าจะมีผลลัพธ์และผลกระทบ บ้างแล้ว ได้แก่

- ๑) โครงการปฏิรูปสื่อ
- ๒) โครงการการพัฒนากระบวนบริหารราชการของไทยในต่างประเทศ
- ๓) ชุดโครงการพัฒนาหอยเป่าฮือพันธุ์ไทยเชิงพาณิชย์
- ๔) โครงการจัดการธาตุอาหารเฉพาะพื้นที่เพื่อการผลิตพืชอย่างยั่งยืน (ข้าวและอ้อย)
- ๕) ชุดโครงการเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม
- ๖) โครงการติดตามสภาวะการณ์เด็กและเยาวชน
- ๗) ชุดโครงการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน
- ๘) โครงการฝ่ายวิชาการกับการสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ของประเทศ
- ๙) โครงการค้ำคาวและโรคพิษสุนัขบ้า
- ๑๐) โครงการปริญาเอกกาญจนาภิเษก
- ๑๑) โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- ๑๒) โครงการ IRPUS

เนื่องจาก สกว. ยังมิได้จัดวางระบบการติดตามผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการที่ให้ การสนับสนุนอย่างเป็นระบบมาก่อน คณะผู้ติดตามจึงต้องใช้วิธีการต่างๆ เช่น การสัมภาษณ์ การระดมสมองผู้เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์เอกสาร การออกแบบสอบถาม การสังเกตการณ์ภาคสนาม ฯลฯ เพื่อให้ได้ข้อมูลเพียงพอสำหรับการสรุปผล จึงประสบปัญหาอย่างมากในการได้ข้อมูลเกี่ยวกับ ผลลัพธ์และผลกระทบ ปัญหาหรือข้อจำกัดได้แก่ ความไม่สมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล ขอบเขต การกระจายตัวของงานตามโครงการที่ติดตาม ระยะเวลาในการติดตามจำกัด ความทรงจำของ ผู้เกี่ยวข้อง และความสนใจเฉพาะตัวของผู้ติดตาม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ภายใต้อุปสรรคการดำเนินงาน และระยะเวลาจำกัดดังกล่าว คณะผู้ติดตามสามารถรวบรวมข้อมูลและรายงานผลสรุปได้เป็นที่ น่าพอใจ

จากข้อมูลที่ได้รับ สามารถสรุปภาพรวมได้ดังต่อไปนี้

- ๑) โครงการทั้งสิบสองโครงการล้วนนำไปสู่ผลลัพธ์ไม่มากนักน้อย และบางโครงการก่อให้เกิดผลกระทบ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลกระทบในเชิงก่อบประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้อง
- ๒) ผลลัพธ์และผลกระทบมีทั้งที่สามารถระบุได้เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ขึ้นกับลักษณะของผลงานที่เกิดจากแต่ละโครงการ
- ๓) ผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการอาจเกิดขึ้นในอนาคตหากมีเงื่อนไขอำนวย แต่หากขาดช่วงความสนใจต่อเนื่อง โอกาสที่โครงการจะก่อผลลัพธ์และผลกระทบย่อมลดลง

ถึงแม้โครงการที่เลือกมาทั้ง ๑๒ โครงการไม่อาจถือเป็นตัวแทนผลงานทั้งหมดของ สกว. ก็ตาม แต่ทั้งสิบสองโครงการนั้น ในแง่งบประมาณก็มีจำนวนเกินกว่ากึ่งหนึ่งของการลงทุนทั้งหมดของ สกว. แล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า การลงทุนสนับสนุนโครงการ/ชุดโครงการของ สกว. ที่ผ่านมาในอดีต มิใช่โครงการที่เสียเปล่า แต่สามารถก่อประโยชน์ได้จริง โดยมีผลลัพธ์และผลกระทบทั้งที่ก่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาต่อเนื่องเป็นที่น่าสนใจ โดยหลายโครงการยังมีผลลัพธ์และผลกระทบในปัจจุบัน และบางโครงการอาจมีการขยายผลในระยะใกล้ ขึ้นกับเงื่อนไขอื่นซึ่งไม่อาจคาดเดาได้

ในแง่ผลลัพธ์นั้น โครงการที่เลือกมาติดตามได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ต่าง ๆ กัน ดังนี้

- ๑) การนำผลที่เกิดจากโครงการไปใช้ประโยชน์ เช่น นำผลการวิจัยไปใช้จริง
- ๒) การผลักดันข้อเสนอของโครงการให้เกิดผล เช่น มีการผลักดันให้เกิดนโยบาย กฎหมาย หรือแนวปฏิบัติ ตามข้อเสนอของโครงการ
- ๓) การนำผลการวิจัยไปใช้ในการเรียนการสอน
- ๔) การนำผลการวิจัยไปยื่นขอสิทธิบัตร หรืออนุสิทธิบัตร
- ๕) การตีพิมพ์หรือเผยแพร่ผลงานวิจัยในลักษณะอื่น
- ๖) การนำผลการวิจัยไปใช้ฝึกอบรมสำหรับผู้เกี่ยวข้องได้ใช้ประโยชน์
- ๗) การนำผลการวิจัยไปขยายผลต่อเนื่อง

สำหรับผลกระทบซึ่งเป็นผลต่อเนื่องจากผลลัพธ์นั้น เป็นผลที่เกิดต่อผู้เกี่ยวข้องกับผลผลิตของโครงการ ซึ่งอาจเป็นได้หลายกลุ่ม ขึ้นกับลักษณะของโครงการ ได้แก่ หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานประกอบการ เกษตรกร เด็กและเยาวชน ชุมชน และสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ ผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้มีหลายลักษณะ ได้แก่

- ๑) การลดค่าใช้จ่าย
- ๒) การเพิ่มรายได้
- ๓) การพัฒนาคุณภาพของนักวิจัยอย่างต่อเนื่อง
- ๔) การส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต
- ๕) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความสนใจของผู้เกี่ยวข้อง

ผลลัพธ์และผลกระทบดังกล่าวข้างต้นนี้ เกิดขึ้นจากสาเหตุปัจจัยหลายประการ อาจสรุปได้ดังนี้

- ๑) คณะผู้วิจัย
- ๒) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และสร้างความสนใจเกี่ยวกับผลที่เกิดจากโครงการ
- ๓) ความสนใจของหน่วยงานหรือผู้เกี่ยวข้องกับผลผลิตของโครงการ
- ๔) ประโยชน์หรือคุณค่าของผลงานที่เกิดขึ้นจากโครงการ
- ๕) ความมุ่งมั่นดำเนินการต่อเนื่องของหน่วยงานที่ได้รับการสนับสนุนจาก สกว.

ประสบการณ์การติดตามผลลัพธ์และผลกระทบดังที่ได้สรุปไว้ข้างต้นนี้ ได้ให้บทเรียนเป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินการต่อเนื่องของ สกว. ดังนี้

- ๑) คุณค่าของผลงานที่เกิดขึ้นจากโครงการซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สกว. จะมีคุณค่าเพียงพอสำหรับการก่อให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบต่อเนื่องได้นั้น ขึ้นกับว่าผลงานดังกล่าวเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และสามารถก่อประโยชน์ให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง
- ๒) คุณค่าของผลงานจากโครงการต่าง ๆ อาจเป็นประโยชน์ในระยะสั้นหรือระยะยาว หมายความว่า ผลงานที่มีประโยชน์ในระยะสั้น ย่อมมีความคงทนน้อยกว่าผลงานที่มีศักยภาพในการใช้ประโยชน์ได้เป็นเวลานาน
- ๓) งานวิจัยที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ได้เป็นระยะเวลานานส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งมีความแน่นอนและยั่งยืนกว่างานวิจัยทางสังคมศาสตร์
- ๔) ในกรณีที่ผลงานจะเกิดประโยชน์ต่อเนื่อง ต้องอาศัยการดำเนินงานของส่วนราชการ ต้องอาศัยแรงผลักดันเสริมเชิงรุก หรือต้องนำผู้มีอำนาจตัดสินใจระดับสูงของหน่วยงานนั้นเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการหรือรับรู้ตั้งแต่ต้น
- ๕) งานวิจัยที่มีโอกาสผลักดันให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบได้มากนั้นมักเป็นงานวิจัยที่มีงบประมาณสูง
- ๖) คุณค่าของผลงานที่เกิดจากโครงการมิได้อยู่ที่เนื้อหาสาระหรือประโยชน์ในตัวของมันเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นกับการผลักดันกระตุ้นส่งเสริมให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดความตระหนักและสนใจด้วย หมายความว่า หาก สกว. ให้การสนับสนุนในการเผยแพร่ผลักดันคุณค่าของผลผลิตโครงการ ก็จะเป็นการเพิ่มโอกาสที่ผลงานจะนำไปสู่ผลลัพธ์และผลกระทบที่น่าพอใจได้
- ๗) ผู้ที่มีศักยภาพสูงในการนำผลงานตามโครงการไปก่อผลต่อเนื่องมีทั้งคณะผู้วิจัย ผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบระดับสูงของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน ส่วนนักการเมืองสามารถส่งเสริมผลในเชิงนโยบายได้

จากการติดตามผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการที่ สกว. ให้การสนับสนุนข้างต้น ผู้ประสานงานโครงการมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑) สกว. ควรเลือกประเมินผลลัพธ์/ผลกระทบของโครงการขนาดใหญ่อื่นที่เสร็จสิ้นแล้ว เพิ่มขึ้น

๒) สำหรับการเสนอโครงการ/ชุดโครงการขนาดใหญ่ ควรกำหนดให้ผู้เสนอโครงการระบุผลลัพธ์และผลกระทบที่คาดหวัง และควรวิเคราะห์ความคาดหวังเกี่ยวกับผลลัพธ์และผลกระทบที่เสนอเพื่อเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งในการพิจารณาอนุมัติโครงการ/ชุดโครงการ

๓) สกว. ควรพัฒนาระบบติดตามผลลัพธ์และผลกระทบโดยเฉพาะโครงการใหญ่ ทั้งนี้ ระบบติดตามควรประกอบด้วยเป้าหมายวัตถุประสงค์ ตัวชี้วัด/เกณฑ์ชี้วัด แหล่งข้อมูล กระบวนการติดตามข้อมูล แนวทางการวิเคราะห์ความคุ้มค่าของผลลัพธ์และผลกระทบ รวมทั้งระบบฐานข้อมูลสนับสนุนการติดตามต่อเนื่อง

๔) สกว. ควรพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์ความเป็นเลิศในการติดตามผลลัพธ์และผลกระทบ โดยพัฒนารูปแบบ กระบวนการ เทคนิควิธี และทักษะในการติดตามผลลัพธ์และผลกระทบ และเผยแพร่ความรู้เรื่องนี้อย่างกว้างขวาง

๕) สกว. ควรทบทวนบทบาทของหน่วยงานว่า สมควรขยายบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุน เผยแพร่ หรือผลักดันผลผลิตจากโครงการวิจัยหรือโครงการอื่นที่ สกว. ให้การสนับสนุนมาน้อยเพียงใด เพื่อส่งเสริมให้ผลผลิตของโครงการ/ชุดโครงการที่ สกว. ให้การสนับสนุนเกิดผลลัพธ์และผลกระทบอันเป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องและสังคมอย่างกว้างขวาง